

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИPROBLEMS RESEARCH
OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті розглянуто найбільш глобальні проблеми економіки України, пов'язані з екологізацією. Особливу увагу приділено проблемам нерационального використання ресурсів. Для можливості подальшого дослідження напрямів підвищення економічних показників шляхом використання відновлювальних джерел наведено приклади інвестиційних проектів з екологізації Японії та ЄБРР, які вже реалізовано на території держави. Досліджено негативний вплив екологічного стану на розвиток суспільства в майбутньому. Низький рейтинг України в міжнародних дослідженнях показників екологічних досягнень ще раз доводить актуальність теми дослідження.

Ключові слова: екологізація, еколого-економічна система, техногенне навантаження, відновлювальні джерела енергії, природокористування, природні ресурси, «зелений» тариф.

В статье рассмотрены наиболее глобальные проблемы экономики Украины, связанные с экологизацией. Особое внимание уделено проблемам нерационального использования ресурсов. Для возможности дальнейшего исследования направлений повышения экономических показателей путем использования возобновляемых источников представлены примеры инвестиционных проектов по экологизации Японии и ЕБРР, которые уже реализованы

на территории государства. Исследовано негативное влияние экологического состояния на развитие общества в будущем. Низкий рейтинг Украины в международных исследованиях показателей экологических достижений еще раз доказывает актуальность темы исследования.

Ключевые слова: экологизация, эколого-экономическая система, техногенная нагрузка, возобновляемые источники энергии, природопользование, природные ресурсы, «зеленый» тариф.

The article discusses the most global problems of the economy of Ukraine associated with ecologization. Particular attention is paid to the problems of irrational use of resources. For the possibility of further research of the directions of economic performance improvement through the use of renewable sources, the examples of investment projects on greening – Japan and the EBRD, which have already been implemented in the country, are presented. The negative impact of the ecological state on the development of society in the future is investigated. The low rating of Ukraine in international studies of indicators of environmental achievements, once again proves the relevance of the research topic by the authors.

Key words: ecologization, ecological and economic system, technogenic load, renewable energy sources, nature management, natural resources, "green" tariff.

УДК 504.75.06

Гричкоєдова М.В.к.е.н., доцент кафедри економіки
повітряного транспорту

Національний авіаційний університет

Пікун Н.В.

студентка

Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Екологізація – це поширення екологічних принципів і підходів на природничі та гуманітарні науки, на виробничі процеси й соціальні явища.

Основу суспільного розвитку становлять економічні процеси, пов'язані з виробництвом і споживанням товарів і послуг. Формування стійкого розвитку і забезпечення національної екологічної безпеки в будь-якій країні неможливі без екологізації суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання екологізації різних сфер економічної діяльності дуже актуальне і розглядається у багатьох наукових роботах. Проте екологізація економічної діяльності має різне визначення в економічній літературі і різні шляхи вирішення цієї проблеми. Сьогодні на особливу увагу заслуговує поняття «еколого-економічна система», що зустрічається у працях М.Т. Мелешкіна, П.Г. Бунича, Ю.Ю. Туниці та інших авторів. За визначенням окремих учених економістів-екологів, екологізація визначається як об'єктивно зумовлений процес перетворення всієї суспільної праці, спрямований на збереження і розвиток суспільно-економічних функцій природи.

Також проблеми екологізації економіки, впливу безконтрольного використання природних ресурсів, розвитку суспільства в майбутньому за надмірної інтенсифікації виробництва висвітлено в багатьох наукових роботах такими дослідниками, як: І.В. Мартусенко, І. Дубович, С.І. Рассаднікова, А.Л. Романчук, С.В. Рилєєв, Ю. Сагайдак, Н. Скопенко, Л. Яценко та ін. Але передусім треба звернути увагу на дослідження науковців, які входили до Римського клубу, таких як Дж. Форрестер та Д. Медоуз, адже саме вони одними з перших створили модель глобального розвитку людства і виявили катастрофічні наслідки людської діяльності, які за подальшого безконтрольного витрачання ресурсів можуть призводити до незворотних проблем.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз стану проблеми екологізації світу та його впливу на економічний розвиток України, виявлення можливих програм забезпечення позитивного впливу у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі потреби людства не обмежуються лише матеріальними благами, тому до природокористування варто відносити рекреаційну

діяльність, спрямовану на поліпшення здоров'я населення і підвищення соціально-трудоного потенціалу, на зберігання особливо цінних для людства об'єктів живої і неживої природи. Природні ресурси – це елементи природи, що використовуються суспільством у виробничій діяльності й є її сировинною та енергетичною базою.

Для розвитку економіки будь-якої країни можна виділити три основні чинники: трудові ресурси, природні ресурси та засоби виробництва.

Для нормального функціонування економіки необхідно, щоб нормально функціонували її складники. За такого підходу природні умови проживання також включаються у природні ресурси.

Протягом довгого періоду природокористування здійснювалося людством дуже неекономічно, і проблема полягає у тому, що більшість добутих ресурсів використовувалася не в повному обсязі. Домінуючим принципом природокористування донедавна залишався економічний принцип, згідно з яким критерієм ефективності господарської діяльності вважається одержання максимальної економічної вигоди за мінімальних витрат. Нарощування маси ресурсів, що використовуються у виробництві, за такого екстенсивного методу йде без зміни ефективності їх використання. За тільки економічного принципу природокористування цілком ігноруються екологічні проблеми, антропогенне навантаження зростає швидкими темпами [5].

Екологізація економіки – це сукупність організаційно-управлінських, правових, технологічних, фінансово-економічних заходів, спрямованих на зниження тиску на навколишнє природне середовище за збереження цілей виробництва – отримання прибутку за достатніх темпів розвитку економіки, які забезпечують поступальний розвиток суспільства.

З розвитком суспільства людство потребує все більше і більше ресурсів, але темпи використання цих ресурсів, а також способи видобутку та переробки наближають світ до глобальних екологічних проблем та техногенних катастроф.

Щороку фахівці Єльського університету (США) проводять масштабне дослідження глобальних показників екологічних досягнень, у рейтингу беруть участь 180 країн світу.

Ретельне вимірювання навколишнього середовища, тенденції і прогрес забезпечують основу для ефективного формування політики. Показники, за якими будується цей рейтинг, показують лідерів та аутсайдерів в екологічних показниках, дають уявлення про найкращі практики і забезпечують спрямованість для країн, які прагнуть бути лідерами у сфері сталого розвитку.

Декілька років поспіль наша країна займає позиції нижче 130-ї, а серед європейських країн ми п'яті низу. Як бачимо, позиція дуже низька, спостерігається негативна динаміка.

Всесвітнім економічним форумом опубліковано рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр. (The Global Competitiveness Index). Україна цього року посіла 81-е місце серед 137 країн світу, поліпшивши свої позиції на чотири пункти. Захімізованість ґрунтів несприятливо впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, оскільки накопичення в організмі отрутохімікатів через уживання таких продуктів негативно впливає на життя і здоров'я людини. Це знижує можливість експорту, та збільшує видатки на систему охорони здоров'я.

Сьогодні питання екологізації в процесі економічного розвитку України стає особливо актуальним: процеси деградації довкілля мають місце практично в усіх регіонах нашої держави, а змінене людиною навколишнє природне середовище впливає на суспільство в зворотному напрямі, що не завжди позитивно. У «Рекомендаціях парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства» вказується: «Екологічна ситуація залишається вкрай складною, навантаження на навколишнє природне середовище зростає. Забруднення і виснаження природних ресурсів продовжує загрожувати здоров'ю населення, екологічній безпеці та економічній стабільності держави».

Насамперед це пов'язано зі стрімким зростанням техногенного навантаження на природне середовище, зі значним виснаженням природних ресурсів, із щорічним збільшенням екологічних проблем і катастроф, зі збільшенням питомої ваги природоексплуатуючих галузей.

Екологічна ситуація в Україні є доволі складною, а в окремих регіонах сягає критичних меж. Необхідно зазначити, що 15% території країни можна вважати «умовно екологічно чистими», 15% – помірно забрудненими, а 70% – забрудненими територіями. Україна володіє передумовами, що дають їй змогу пропонувати сценарії протидії глобальним загрозам і завдяки цьому відігравати провідну роль у світовому співтоваристві, втілюючи покладену на неї еколого-економічну місію.

Проте зазначимо, що частка всіх природоохоронних витрат становить близько 0,5% ВВП України. Це надзвичайно недостатній рівень, особливо враховуючи низьку абсолютну величину ВВП на душу населення. І це притому, що частка природного капіталу у складі національного багатства України становить 54%. У більшості країн Східної Європи частка природоохоронних витрат перебуває в межах 1,5–4% ВВП, а показник ВВП на душу населення перевищує український у 2–10 і більше разів. Тому для стабілізації екологічної ситуації та її поступового поліпшення необхідні величезні асигнування на ліквідацію екологічних збитків, завданих у попередні роки. Такими ресурсами держава, на жаль, не володіє.

Одна з найбільших проблем в Україні – це проблема нераціонального використання коштів, які повинні йти на вдосконалення екологічних показників країни. Екологічний податок у країні платять підприємства, фізичні особи, які мають автомобіль, експортери палива та ін. На порталі Міністерства екології та природних ресурсів України, у розділі «Природоохоронні заходи», де повинні розміщуватися звіти щодо проектів, які реалізувало Міністерство, вказаний лише один звіт державних інвестиційних проектів [7]. Тобто за всі ті кошти, що потрапили до бюджету у вигляді податку, реалізували лише один проект.

Десятки промислових підприємств України не використовують фільтри для очищення парів, які потрапляють у навколишнє середовище, а також фільтрувальних установок для очищення стічних вод. Єдине, що на разі загрожує даним юридичним особам за те, що вони труять свій же народ, – це штраф. Це знову ж таки прогалина в законодавстві, яку потрібно вирішувати на державному рівні.

Україні потрібно розробити план екологічної стабілізації передусім для збереження здоров'я і гідного рівня життя населення країни.

Сьогодні в державі є декілька масштабних проектів екологізації, кошти на реалізацію яких Україна отримує від Японії та ЄБРР. Один із них – проект реконструкції Бортницької станції аерації, на який Японія виділила 900 млн. дол. Проект передбачає реконструкцію наявних споруд вторинної обробки, де буде впроваджено заходи з дезодорації повітря, а отже, вирішено питання з розповсюдженням неприємного запаху та облаштування гравітаційного згущувача осаду, що передбачає влаштування установок для термоутилізації мулу. Проектом передбачено впровадження сучасних японських технологій обробки та утилізації осадів, які забезпечать зниження обсягів відпрацьованого осаду. Таким чином, передові технології, що будуть реалізовані в рамках проекту, підвищать ефективність, зменшать використання енергії та мінімізують негативний вплив на навколишнє природне середовище. Кінцевим продуктом очистки стічних вод буде зола, яка придатна для використання в промисловості [10].

ЄБРР започаткувала програму фінансування альтернативної енергетики в Україні. Програма USELF є кредитною лінією в обсязі до 140 млн. євро, відкритою ЄБРР для сприяння реалізації проектів із використання відновлюваних джерел енергії в Україні. Цільові проекти охоплюють усі форми виробництва електроенергії з використанням відновлюваних джерел енергії, включаючи енергію води, вітру, біомаси, біогазу та сонця. 02.07.2014 Європейський банк реконструкції та розвитку організував програму фінансування обсягом до 7,1 млн. євро для будівництва і введення в експлуатацію біогазової установки потуж-

ністю 2,25 МВт на базі Рокитнянського цукрового заводу в Київській області. Ця установка стане найбільшим об'єктом такого типу в країні. Генерована нею електроенергія відпускатиметься в енергосистему країни за погодженим «зеленим» тарифом [11].

Представлені проекти дадуть змогу Україні не тільки поліпшити екологічний стан навколишнього середовища, а й відкриє шлях до енергетичної незалежності шляхом використання відновлюваних ресурсів.

Під **екологізацією економіки** розуміється цілеспрямований процес перетворення економіки, спрямований на зниження результатів негативного впливу на людину і природні системи процесів виробництва і споживання товарів і послуг процесів виробництва і споживання товарів і послуг на одиницю сукупного суспільного продукту, тобто сукупних створених матеріальних благ за відповідний період часу, а саме як сума валової продукції галузей матеріального виробництва: промисловості, сільського господарства, лісового господарства, будівництва, вантажного транспорту, зв'язку, торгівлі і громадського харчування, матеріально-технічного забезпечення, заготівлі сільськогосподарських продуктів, а також інших галузей матеріального виробництва.

Екологізація економіки здійснюється через систему організаційних мір, інноваційних процесів, реструктуризацію сфери виробництва і споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування, трансформацію природоохоронної діяльності, що реалізуються як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях.

Конкретних можливостей екологізації досить багато. Наприклад:

- перехід на маловідходні технології;
- бережливе витрачання невідновлюваних ресурсів;
- економія енергії;
- відновлення лісів;
- повне знешкодження всіх видів відходів до їх надходження у навколишнє середовище.

Перед тим як говорити про конкретні шляхи та економічні механізми екологізації економіки конкретної країни, необхідно розглянути структурно-функціональні зміни економіки на макроекономічному рівні. Необхідно досліджувати все народне господарство з позицій економічного розвитку, зниження навантаження на довкілля. Лише розібравшись у макроекономічних структурах, які зараз маємо, зрозумівши особливості функціонування народногосподарських комплексів і галузей, можна ефективно вирішувати екологічні проблеми, що дедалі загострюються.

У зв'язку із цим потрібна певна послідовність у вирішенні екологічних проблем. Доцільна така

пріоритетність в екологізації економіки і вирішенні екологічних проблем:

1) альтернативні варіанти вирішення екологічних проблем (структурна перебудова економіки, зміна експортної політики, конверсія);

2) розвиток маловідходних і ресурсозберігаючих технологій, технологічні зміни;

3) прямі природоохоронні заходи (будівництво різного роду очисних споруд, фільтрів, створення охоронних територій, рекультивация і ін.).

Названі вище напрями є основними у вирішенні проблем екологізації економічного розвитку, у формуванні стійкого типу розвитку.

Здійснення основних вимог екологізації економіки, введення екологічних функцій у категорії макроекономіки і повна реалізація платності природокористування передбачають радикальні структурні зміни в економіці, спрямовані на зниження її природоємності.

Для здійснення позитивних структурних змін в економіці необхідне розроблення ефективної структурної політики, а саме заходів із формування, підтримання і зміни пропорцій в економіці з метою більш ефективного використання всіх видів ресурсів і більш повного задоволення суспільних потреб. Структурна політика передбачає виділення пріоритетів у вирішенні економічних, екологічних, соціальних, науково-технічних та інших проблем і згідно із цими пріоритетами розвиток певних галузей і видів діяльності. До засобів реалізації структурної політики належать інвестиційна політика, система ринкових стимулів (податки, кредити, субсидії та ін.), правове регулювання і т. п.

Процес екологізації виробництва повинен бути системою, що постійно відтворює основні взаємопов'язані і взаємозумовлені елементи. До основних компонентів відтворювального механізму екологізації народногосподарського комплексу можуть бути віднесені:

- відтворення екологічного попиту;
- відтворення екологічно орієнтованої виробничої основи;
- відтворення екологічно орієнтованих людських чинників;
- відтворення мотивів екологізації.

Висновки з проведеного дослідження. На нинішньому етапі розвитку суспільства ми спостерігаємо економічний прогрес на тлі екологічного регресу. Україна в плані екологічної свідомості знаходиться у світових аутсайдерах. Неможливо говорити про економічний розвиток, коли людство планомірно приводить себе до самовинищення. Все це не можна не враховувати під час розроблення стратегій, планів і прогнозів на найближчу перспективу, особливо коли йдеться про порозуміння й єдність у суспільстві, налагодження дієвих механізмів економічної стабільності і зростання.

Якщо Україна прагне розвиватися, як її європейські сусіди, то треба змінювати свідомість суспільства, вдосконалювати методологію управління природоохоронними заходами, вводити екостандарти, підвищувати загальний рівень якості життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Махов С.А. Математическое моделирование мировой динамики и устойчивого развития на примере модели Форрестера. Москва, 2005. URL: http://www.keldysh.ru/papers/2005/prep06/prep_2005_06.html.
2. Лаврик В.І. Методи математичного моделювання в екології. К.: Академія, 2002. 203 с.
3. Форрестер Д. Мировая динамика; пер. с англ. М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2003. 379 с.
4. Арефьева Е.В. Организационно-экономические проблемы управления производственными системами. Х.: Основа, 1996. 263 с.
5. Васюкова Г.Т., Грошева О.І. Екологія: підручник. К.: Кондор, 2009. 524 с. URL: https://pidruchniki.com/15060913/ekologiya/ekonomichniy_ekologo-ekonomichniy_printsipi_prirodokoristuvannya_perehid_sotsioekologichnogo_printsipu.
6. Сагайдак Ю., Скопенко Н. Екологізація економіки України. Вісник ТНЕУ. 2011. № 5(2).
7. Міністерство екології та природних ресурсів України. URL: <http://old.menr.gov.ua/index.php/dopovidi>.
8. Звіт про державні інвестиції. URL: <https://prod-ecology-portal.kitsoft.kiev.ua/news/32154.html>.
9. Сидоренко К.В., Сидоренко К.В. Пріоритетні галузі для іноземної інвестиційної діяльності в Україні. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/.../228>.
10. Лібанова Е.М. Новітні тенденції смертності населення України. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11667/02-Libanova.pdf>.
11. Рассадникова Регіональні аспекти екологізації економіки України. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1764>.
12. USELF програма фінансування альтернативної енергетики в Україні. URL: <http://www.uself.com.ua/index.php?id=16&L=2>.

REFERENCES:

1. Matematyckoe modelirovaniye myrovoi dynamyky u uctoichyvoho razvytyia na prymere modeli Forretera Makhov S.A. Moskva, 2005, naukovy ctattia [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu : http://www.keldysh.ru/papers/2005/prep06/prep_2005_06.html (in Russian)
2. Lavryk V.I. Metody matematychnoho modelirovaniia v ekolohii. – K.: "KM Akademiia", 2002. -203 s. (in Russian)
3. Myrovaia dynamyka: Per. s anhl./ D. Forreter. – M.:OOO "Yzdatelctvo ACT"; SPb.: Terra Fantastica, 2003. – 379 s. (in Russian)
4. Arefieva O.V. Organizational-economic problems of management of production systems / O.V. Arefiev – Kh. Osnov, 1996. – 263 pp.

5. Vacukova H. T., Hrosheva O. I. Ekolohiia: pidruch. – K.: Kondor, 2009. – 524 c. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://pidruchniki.com/15060913/ekologiya/ekonomichniy_ekologo-ekonomichniy_printsipi_prirodokoristuvannya_perehid_sotsioekologichnogo_printsipu. (in Ukrainian)
6. Yuliia Cahaidak, Nataliia Ckopenko, EKOLOHIZATsIIa EKONOMIKY UKRAINY. Naukova ctattia Vicnyk TNEU # 5-2, 2011 r. (in Ukrainian)
7. Ofitsiyni veb-cait MINICTERCTVO EKOLOHII TA PRYRODNYKh RECURCIV UKRAINY, [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu : <http://old.menr.gov.ua/index.php/dopovidi> (in Ukrainian)
8. Zvit pro derzhavni investytsii, ofitsiyni portal minicterctva ekolohii ta pryrodnykh recurciv ukrainy, [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu : <https://prod-ecology-portal.kitsoft.kiev.ua/news/32154.html> (in Ukrainian)
9. NOVITNI TENDENTsII CMERTNOCTI NACEL-ENNIIa UKRAINY E.M. Libanova, chlen korecpondent NAN Ukrainy, Inctytut demohrafii ta cotsialnykh doclidzhen NAN Ukrainy, naukova ctattia, [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11667/02-Libanova.pdf> (in Ukrainian)
10. Sydorenko K.V. Priority areas for foreign investment in Ukraine [Electronic resource] / O.V. Chernyuk, K.V. Sydorenko // – Access mode: jrnل.nau.edu.ua/index.php/PPEI/...228
11. Raccadnykova, k.e.n., dots., dotsent po kafedri ekonomichnykh cytem ta ekonomichnykh vidnocyn, Inctytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doclidzhen Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, m. Odeca REHIONALNI ACPEKTY EKOLOHIZATsII EKONOMIKY UKRAINY, naukova ctattia, [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1764> (in Ukrainian)
12. USELF prohrama finansuvannia alternatyvnoi enerhetyky v Ukraini, [Elektronnyi recurc]. – Rezhym doctupu: <http://www.uself.com.ua/index.php?id=16&L=2> (in Ukrainian)

Hrychkoiedova M.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Air Transport Economics
National Aviation University
Pikun N.V.
Student
National Aviation University

PROBLEMS RESEARCH OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article is about the most global problems of the Ukrainian economy associated with environmentalization. Particular attention is paid to problems of resources inappropriate use. The ecological situation in Ukraine is far more complex, and in certain regions there are near the critical boundaries. It should be noted that 15% of the territory of the country can be considered as "smart, eco-friendly,» 15% are moderately polluted, and 70% are contaminated territories. Ukraine has the preconditions that give it the opportunity to develop counteraction scenarios for the global threats and, through this, to play a proactive role in the world community, implementing environmental and economic mission, which is laid on it. One of the biggest problem in Ukraine is the issue of irrational use of funds, which are supposed to be directed of the improvement of environmental indicators of the country.

Economic environmentalization is performed within the system of organizational measures, innovations processes, restructuring of the production and consumer demand, technological conversion, rationalization of nature use, transformation of environmental activities, which are realized at both macro- and microeconomic levels.

For the possibility of further directions research of increasing economic indicators through the use of renewable sources, examples of investment projects on environmentalization – Japan and the EBRD, which have been already implemented on the state territory. Thereby, the advanced technologies that will be implemented in the framework of the project will increase efficiency, reduce energy use and minimize the negative impact on the natural environment. The presented projects will allow Ukraine not only to improve the environmental status of the environment, but will also open the way to energy independence within the use of renewable resources.

The negative influence of the ecological state on the society development in the future was investigated. The low rating of Ukraine in international researches of environmental achievements indicators proves once again the relevance of the research topic by the authors of the article.